

ТМ	Г. XXX	Бр. 2	Стр. 343 - 346	Ниш	април - јун	2006.
----	--------	-------	----------------	-----	-------------	-------

Приказ дела
Примљено: 27.03.2006.

Радомир Ђорђевић
Природно-математички факултет
Београд

ВЕКОВИ ДУХОВНОГ ЖИВОТА*

Павле Јевдокимов припада првом таласу велике руске емиграције која је доцније имала још неколико таласа, већ према фазама развоја револуције и грађанског рата. Руска емиграција је иначе највећа емиграција која је забележена у дотадашњој историји и то не само по броју него и по онима који су је чинили: највећим делом она се састојала од припадника тзв. горњих слојева, виших класа као и елитне интелигенције. Та емиграција заплућнула је не само Европу него и остале делове света и оставила видне стваралачке трагове свуда где је деловала. Изван Русије тако је настала једна богата руска култура коју тек у последње време изучавају истраживачи из Русије. Тај процес потрајаће дуго. У самој Русији, тј. СССР по завршетку револуције и грађанског рата уништен је опет знатан део интелигенције и припадника горњих слојева који су могли да дају велики допринос развоју руског друштва. У заносу тзв. културне револуције сматрало се да је главни задатак управо уништавање старе класне, буржоаске културе и стварања нове; процес стварања нове тзв. пролетерске интелигенције који је био дуг и драматичан.

Павел Николајевич Јевдокимов 1901. напушта домовину са породицом већ као младић, пошто је као учесник у грађанском рату на страни беле армије осуђен на смрт од стране совјетске власти. Бежао је преко Константинопоља а одатле је прешао у Француску, у којој је живео и стварао до краја живота.

Као и многи други у емиграцији без обзира на порекло, знање, звање обрео се у великим неприликама. Радио је бројне физичке послове, прао посуђе, чистио вагоне, био ноћни чувар итд. али је његова изразито мисаона природа нашла касније свој прави пут. Завршио је студије философије на Сорбони а нешто касније и студије теологије у Институту Светог Сергеја, такође у Паризу. Интелектуално се формирао и на традицијама своје земље Русије и Истока, али истовремено и на традицијама Запада. Била је то унеколико предност у односу на знатан део старије генерације руских емиграната који су се формирали у Русији. Он је захваљујући томе могао да прони-

pule@net.yu

* Павле Јевдокимов, *Векови духовног живота* (превела с француског Анђа Петровић, предговор Владета Јеротић), Српска књижевна задруга, Београд, 2003, 1-252.

че и дубље у оне бескрајне нити односа Истока и Запада, Русије и Европе, источне и западних хришћанских цркава, пре свега измађу православља и римокатоличке доктрине. Као Рус и као сведок и учесник догађаја који су потресли свет, у којима су се манифестовале до тада невиђене трагедије и масовна страдања он је себи поставио као основно питање-питање зла и његовог порекла, могућности његовог објашњења, па и превазилажења. У потрази за одговорима на та питања он је као и многи други руски мислиоци прошао или прослеђивао "стихију" (израз Б. П. Вишеславцева) стваралаштва Достојевског. Резултат тог суочавања са стваралаштвом Достојевског и бављења старим и претешким проблемом природе зла његова је докторска дисертација под насловом "Достојевски и проблем зла", коју је одбранио на Факултету за књижевност у Екс-ан Провансу, 1942. године, коју је нешто касније објавио на француском језику. Даље следи један низ дела: "Брак – света тајна љубави" (1944), "Жена и спас света" (1958), "Света тајна љубави. Брачна мистерија у светлости православне традиције" (1962). Други светски рат био је нови изазов за све мислиоце, нарочито за руске емигранте широм света, па и за Јевдокимова. У тешким ратним годинама он настоји да следи висока начела у својој новој домовини Француској, када се пред многима поставио проблем избора, када се и сама руска емиграција и до тада раздвојена, поново делила, опредељујући се за различите стране у рату, али опет из врло различитих побуда. Биле су то доиста трагичне године. Јевдокимов се определио и у животу, дакле на делу, за начела хришћанства која је у својим радовима иначе уверљиво афирмисао; радио је у организацијама за спасавање Јевреја и других у Француској, опредељујући се отворено за избегавање насиља. Таква позиција није била у тим годинама нарочито пожељна а ни безопасна. Са великим увидом у философске и теолошке проблеме и великим, драматичним животним искуством Јевдокимов бива касније, после рата 1954. године биран за професора у Институту Светог Сергеја у Паризу и наставља још интензивнији рад не само као истраживач и професор него и као значајан учесник у Екуменском покрету, од оснивања у Амстердаму 1948. Савета екуменских цркава, тј. у његовом тадашњем органу Екуменском савету. Из тог периода су његова значајна дела: "Време духовног живота" (1964), "Луда љубав божја" (1969) и "Свети дух у православној цркви" (1969). Интензивни и умногоме подвижнички стваралачки животни пут Јевдокимова завршио се прерано, 1970. године, када му је било 69. година.

У нашој земљи Јевдокимов није непознат. Пре књиге која је повод за ове редове, објављене су две његове књиге: "Луда љубав божја" и "Христос у руској мисли", обе у едицији манастира Хиландар, прва под бројем 6, друга под бројем 19, у тој едицији. Када је реч о овој другој, "Христос у руској мисли", она без сумње спада у успешне краће приказе историјског развоја руске религијске и философске мисли, али су се приликом приређивања издања на српском језику поткрале извесне грешке. Преводећи са француског језика ту књигу, која је издата у Паризу 1970. године, приређивачи српског издања нису запазили неке погрешке када је реч о години смрти појединих руских мислилаца (Мерешковски, Флоренски, Њесмјелов итд), које је Јевдокимов без довољних информација или по сећању погрешно наводио у оригиналном издању.

Књига Јевдокимова "Векови духовног живота" из периода његове пуне мисаоне зрелости спада у специфична дела. У њој он прослеђује вишевековну духовну традицију када је реч о истраживањима о темељима људских уверења уопште: то су питања природе човека (антропологија), схватања о Богу, о злу, путевима избављења, нарочито о испосничкој традицији и смислу таквог избора, уопште, о вери и безверју, о дијалектици добра и зла. Целокупна извођења темељена су на одговарајућим цитатима суштинског значаја из Старог и Новог завета, затим цитатима из најважнијих текстова светих отаца Истока и Запада, као и на значајним философским и теолошким списима модерног доба. Читалац који пажљиво следи ток мисли Јевдокимова у овом делу, био он верник или без вере у бога, запазиће лако да овај аналитичар указује на важне увиде, пре свега, из антропологије и психологије које можемо да нађемо још код старих писаца, важне идеје које су кроз векове развијане на разне начине да би у 19. и нарочито у 20. веку добиле и шира теоријска образложења, у философијама или теоријама као што су егзистенцијализам, психоанализа, марксизам, феноменологија итд. Када се Јевдокимов пореди са другим руским мислиоцима, оним који су деловали у емиграцији, пре свега оним из Париза са којима је био и највише у комуникацијама у споменутом институту, може се запазити једна специфичност. У неким делима, пре свега у књизи која је овде повод за осврт, он је некако једновременно и философ и теолог, можда понекад више философ него теолог, рекао бих да је он метафизичар *sui generis*. Он разматра метафизику хришћанства, истражујући све пређене путеве. Подсетимо се: хришћанство настаје у време велике римске империје робова и робовласника. Масама није ништа друго остајало него да траже излаз или спас, оне су нужно гледале у небо. Стоичка философија која је у Риму добила нови замах, у првом реду философија Сенеке (Енгелс га је с правом назвао "стрицем хришћанства"), пружала је једну, рекло би се можда једину философију живота, философију стрпљења, наде у неки други свет. Онда се јавља Христос, историјски или митски који побуђује невиђене наде. Али, као што вера у њега није настајала брзо нити се ширила лако, тако се ни завети који су били уистину максималистички нису остваривали. Иако хришћанство није историјски остварено оно је кроз столећа опстајало, без обзира на све злоупотребе, без обзира на индугенције, на инквизицију итд, јер је нудило идеал, и то рекло би се универзални идеал; Спаситељ, његова жртва и тежња да искупи грехове људи нису имали до тада друге примере. И максималистички, универзални узор и наде уграђиване су тако у сва људска дела, дела не само духовне него и материјалне културе, историја сликарства и архитектуре, нарочито катедрале јасно сведоче о томе. Тако је хришћанство прожело историјска збивања и уграђивало се у свест људи све до данас када се не може рећи да је оно само ствар личног уверења појединаца, него утиче на збивања и изван мреже црквених институција, одређује на разне начине и савремене догађаје у некој мери. Отуда је неопходно темељно познавање не само извора хришћанства него и његове историје уколико не желимо да се враћамо временима његовог "укидања", путем забрана итд. у доба институционалног атеизма. Ту се налазимо између двеју опасности, попут оних митолошких: сциле и харибде: повременог заноса могућностима остварења теократских друштава, и споменутог укидања религија. Историјска искуства показују да ни један ни други пут није дао ништа друго осим страдања људи. Али исто та-

ко је неприхватљиво када у секуларним државама политичари усиљено покушавају да се црква као институција уведе на позорницу непосредне политике као посебан чинилац. Јасно је да се тако Црква злоупотребљава и компромитује. Поједини њени великодостојанственици као да не примећују да је реч о још једном од бројних видова обмана и превара које се користе у политици. Привлачност разних привилегија није изгледа страна ни појединим људима из црквене хијерархије. То је друга страна медаље.

На крају овог више летимичног прегледа живота и рада Јевдокимова, као и краћег осврта на књигу "Векови духовног живота", ваља напоменути да се овај философ и теолог не спомиње ни у једном од познатијих приручника из историје руске мисли. У чувеним и обимним историјама руске философије и руске мисли као што су оне Зјењковског, Лоског, Флоровског, Левицког и другим, издатим у земљама Европе и Америке. Овај плодан стваралац, свакако вредан пажње, не спомиње се ни у руским приручницима објављеним у постсовјетском периоду, као што су онај у редакцији Маслина из 1995. или онај у редакцији Алексејева такође из 1995, а ни у каснијим приручницима из те области. Мислим да овде није реч о неком пуком пренебрегавању Јевдокимова, као трагаоца и писца бројних дела него о недовољном познавању властите духовне традиције из расејања, писаца или приређивача споменутих приручника, или пак о неким крајње редукованим оквирима приликом избора појава за приказивање. Али, Јевдокимов није једини који има такву судбину; има још доста таквих појава што сведочи више о обиљу стваралачких појава у руском расејању које још нису ни приближно истражене, па ни представљене у лексикографским или делима енциклопедијског карактера.